

Reinout Sterk

De missie Mali

Een poppenkast in de woestijn

Karakter Uitgevers B.V.

Inhoud

Proloog	7
Vliegbasis Eindhoven	13
Welkom bij de marine	20
Kennis is macht, karakter is meer	26
Vertrek	29
De kolonel	31
In Bamako	34
Het vliegtuig naar Gao	37
Camp Castor	39
Veiligheidsprocedures	44
Het CONTCO	48
Battle rhythm	51
Dreigingsanalyse	53
Djebok	60
Semaine scolaire	63
Help, de Chinezen!	65
Ondertussen op Camp Castor	70
De veldaalmoezenier	75
De strijd om budget	77
De marinier	81
Wouter	86
Sterallures	90
De verdwenen munitiekisten	93
Afstoten en schenken	95

Moussa en Habib	97
Het contrast	100
Biologie	102
VBSIED	104
Joop	113
Plicht	120
Understress	122
Horizontale commandocentrale	124
Mr. & Mrs. NGO	128
Menaka	133
UN Peacekeepers Day	139
Verlof	141
Onderzoek naar alcoholmisbruik	143
De sprong	145
Erik	149
De CONTCO-coin	151
Schimmel	155
Mart	158
Handover-takeover	160
Het vliegtuig naar Bamako	161
Van Bamako naar Amsterdam	163
Terug in Amsterdam	167
Epiloog	169
Verantwoording en dankwoord	173
Afkortingenlijst	175
Appendix	176

Proloog

Halverwege 2014 hoorde ik dat ik op uitzending naar Mali zou gaan. Net als ieder ander wist ik het land op de kaart niet te duiden, maar bij wijze van voorbereiding begon ik me in te lezen in de situatie. Zo leerde ik het volgende.

Mali is qua oppervlakte dertig keer zo groot als Nederland. Grofweg de helft van het land, het noorden, bestaat uit woestijn. De zuidelijke helft kent dankzij de rivier de Niger ook groen. Een ander belangrijk verschil is de economische structuur. In het zuiden van het land, met name rondom hoofdstad Bamako, is sprake van een zekere economische ontwikkeling. Er liggen asfaltwegen, er staat hoogbouw, het is er vol met verkeer en bedrijvigheid en er is de aanwezigheid van overheid. In het noorden is dat allemaal niet. Het leven lijkt er eendimensionaal. De wegen zijn niet meer dan routes door het zand, de bedrijvigheid bestaat hier uit migratie of drugssmokkel, en internet of krant is nagenoeg afwezig.

Een ander belangrijk onderscheid tussen noord en zuid wordt gevormd door etniciteit. Weliswaar kent het land verschillende etnische groeperingen en talen, maar de duidelijkste scheidslijn is dat de mensen in het noorden over het algemeen een lichtere huidskleur hebben. Van origine zijn dit geen akkerbouwers maar veehouders. Hierdoor kennen zij een nomadische cultuur. Dat maakt dat het leefgebied van de Toeareg, zoals zij over het algemeen bekendstaan, niet aan landsgrenzen gebonden is. Ze

wonen naast Mali ook in Burkina Faso, Niger, Algerije en Libië.

Aan deze Toeareg werd in de aanloop naar dekolonisatie een eigen staat beloofd. Toen Mali in 1960 formeel onafhankelijk werd van Frankrijk, bleek het echter bij beloftes te blijven. ‘Azawad’, de onafhankelijke staat, bleef slechts een droom.

Bovenstaande factoren hebben ervoor gezorgd dat de Malinese Toeareg zich achtergesteld en gediscrimineerd voelen. De Libische leider Khadafi realiseerde zich de potentie in die sentimenten. Hij bood zijn Malinese Toeareg-broeders emplooi als leden van de Libische strijdkrachten en schonk ze zo, naast een inkomen, status en identiteit. Nadat in 2011 het regime van Khadafi was gevallen en Libië implodeerde, trokken deze Toeareg terug naar Mali. Ze namen het geavanceerde wapentuig met zich mee dat door Khadafi met Libische oliedollars was betaald. Door hun training en ervaring in het Libische leger beschikten de Toeareg bovendien over gedegen militaire knowhow. Dit alles culmineerde in een stevig momentum om de historische claim op een eigen grondgebied eindelijk echt kracht bij te zetten. *Vive l’Azawad!* De Toeareg ontketenden een blitzkrieg in het noorden van Mali; het overheidsleger bleek geen partij voor ze te zijn. Binnen no time was het leger en daarmee het wankele staatsgezag uit het noorden van Mali verdreven. Op de koop toe pleegden Malinese militairen vervolgens nog een staatsgreep.

Aangetrokken tot deze wanorde zwermden verschillende jihadistische groeperingen het land binnen. Zij zagen de kans schoon om er hun variant van het islamitische paradijs te vestigen. Deze omstandigheden vestigden de aandacht van de internationale gemeenschap op het onbeduidende Mali. In 2012 besloten de Verenigde Naties tot ingrijpen.

Vooraf in Parijs maakte men zich zorgen. Voor een belangrijk

deel draait de energievoorziening van Frankrijk namelijk op kernenergie. En voor het leveren van die kernenergie is uranium uit de mijnen van Niger, dat er door Franse staatsbedrijven ontgonnen wordt, onontbeerlijk. Het risico dat de chaos in Mali zou overslaan naar buurland Niger werd om die reden onacceptabel geacht. Vandaar dat Frankrijk er als de kippen bij was om steun te verlenen aan het besluit van de VN. Ze stuurden gevechtsvliegtuigen en infanterietroepen naar de oud-kolonie waardoor de jihadistische opleving in de kiem werd gesmoord.

Verder leek het de VN een goed idee als er vrede gesticht zou worden tussen de strijdende milities. De chaos in het land had ertoe geleid dat bevolkingsgroepen uit zelfbescherming hun eigen gewapende groeperingen hadden opgericht. Tussen deze milities kwam het geregeld tot schermutselingen. Gewapenderhand werden oude rekeningen vereffend, wat weer tot nieuwe onrust leidde. Om die milities rond de vredestafel te krijgen, werd besloten om naast de Franse militaire missie, ook een VN-vredesmacht op te zetten.

De VN hebben geen eigen troepen. Voor het opzetten van zo'n vredesmacht moet het instituut bij zijn lidstaten met de pet rond, bedelend om eenheden. Westerse landen staan doorgaans niet te springen om eenheden aan VN-missies te leveren. Dat maakt dat VN-operaties doorgaans worden uitgevoerd door militairen uit derdewereldlanden. De vergoeding die de VN aan landen bieden voor het leveren van eenheden is vanuit het perspectief van derdewereldlanden namelijk riant. Voor Bangladesh is het deelnemen aan VN-operaties bijvoorbeeld een aanzienlijke inkomstenbron op de nationale begroting.

Hoewel het dus ongebruikelijk is, zette Nederland in het geval

van de VN-missie in Mali zwaar in.¹ Special Forces, Apache-gevechtshelikopters, een ongeëvenaard inlichtingenapparaat en ook nog logistieke diensten om al die eenheden te ondersteunen, werden ter beschikking gesteld. Wat was de reden dat we zo zwaar op Mali inzetten? Zo zwaar dat onze hele krijgsmacht ervan piepte en kraakte... De commandant van het Korps Commandotroepen en de commandant van het Defensie Helikopter Commando zagen zich na twee jaar inzet zelfs genoodzaakt om de Tweede Kamer te vertellen dat hun eenheden het eigenlijk niet meer aankonden.² Het leek me bijzonder onwaarschijnlijk dat de reden voor de hoge inzet van Nederland gelegen lag in de Franse energiehuishouding. En gezien de desinteresse voor VN-missies of gewapende conflicten in andere landen, kon ik me ook niet voorstellen dat we naar Mali gingen omdat déze Afrikaanse chaos Nederland opeens na aan het hart lag.

Het lukte me niet de ware achtergrond van Nederlands motieven te achterhalen. Ook een rondvraag bij collega-militairen en hoger geplaatsten leverde niets op. Niemand leek het ook te interesseren. Het waarom van de missie was totaal ondergeschikt aan het ingehouden enthousiasme dat veroorzaakt werd doordat men weer op missie ging. Enthousiast, omdat uitzending de reden is dat je militair wordt. Ingehouden, omdat het thuisfront achterblijft met ‘de pakken en dozen’.

¹ Nederland draagt weliswaar bij aan allerlei vredesmissies, maar dat betreft enkelingen. Grote troepeninzet die een nagenoeg volledige belasting van de krijgsmacht betekent, is een ander verhaal.

² Wat lijnrecht ingaat tegen het politieke primaat: het grondbeginsel dat politici beslissen en militairen uitvoeren. Militairen die in het openbaar en in functie politieke signalen afgeven, zijn een zeldzaamheid.

Zelfs toen ik voorafgaand aan mijn uitzending werd bijgepraat door een hoge ambtenaar van de Directie Juridische Zaken van het ministerie, ervoer ik dezelfde gelatenheid. Mijn vragen ‘waar moet ik op letten, wat is echt belangrijk, wat zijn onze risico’s?’ beantwoordde hij met milde desinteresse: ‘Ach joh, zolang er bij ons maar geen slachtoffers vallen.’

Vliegbasis Eindhoven

Nadat ik afscheid van mijn ouders had genomen, bracht mijn oude schoolvriend Mart me naar Vliegbasis Eindhoven. Hoewel hij al veel langer in dienst zat dan ik, was ik de eerste van ons twee die op uitzending ging. Hij keek zijn ogen uit. Voor hem was het betreden van deze militaire luchthaven dichterbij het echte werk dan hij ooit was geweest, en misschien wel ooit zou komen, zo begon hem langzaam te dagen. Veertien jaar in actieve dienst en altijd maar buiten de boot gevallen. Steeds was hij bij eenheden geplaatst die net níét op uitzending gingen naar Joegoslavië, Uruzgan, Kunduz, Somalië, Irak of nu dus Mali. Alleen maar oefeningen. Steeds weer dezelfde oefeningen met dezelfde rugzak in hetzelfde kutweer op dezelfde hei, met een van dezelfde vier scenario's.

We kenden elkaar van de middelbare school. Hij was daarna meteen bij de landmacht in dienst getreden, ik was naar de universiteit gegaan. Dat laatste ging overigens niet zonder slag of stoot. Ik zag de middelbare school destijds vooral als mal waar je verplicht doorheen moet, zodat je de juiste vorm krijgt om mee te draaien in de molen van geld verdienen, carrière maken, een mooiere auto dan je buurman hebben en dat patroon op verjaardagsfeestjes aan elkaar bevestigen. Bleek je intellectueel begaafd te zijn, dan werd je een mooie carrière in het vooruitzicht gesteld. Niet de wereld mooier maken was het streven, maar een gunstige positie voor jezelf verwerven. Maar ik wilde dat niet. Ik wilde geen stropdas, ik wilde geen koffertje en ik wilde geen stationcar. Ik wilde iets crea-

tiefs doen. Of iets voor mensen betekenen. Daardoor ontwikkelde ik een weerstand tegen de mal waarin men me probeerde te drukken. Om die reden haalde ik bewust slechte cijfers, als gevolg waarvan ik op de havo terecht kwam. Zonder inspanning fietste ik er door de onderbouw, tot ik wietverslaving, depressie en alcoholproblemen leerde kennen. Deze factoren zorgden voor een aantal verloren jaren, maar uiteindelijk kwam de vraag: wil ik nog iets met m'n leven? Als antwoord sloot ik mezelf op in de studeerkamer om alsnog het vwo te halen, verbrak vriendschappen en stopte met blowen, beperkte het drinken tot een vorm van dipsomanie en vulde de leegte met kickboksen. Ook ging ik studeren.

Ik koos voor rechten, omdat ik de wereld onrechtvaardig vond en daar iets aan wilde doen. Want hoe kon het bestaan dat ik op basis van volslagen willekeur op deze plek geboren was en daarmee automatisch aanspraak maakte op een leven in rijkdom en overvloed, terwijl er door dezelfde toevalligheid verschrikkelijk veel mensen in ellende geboren werden en gedwongen waren om in armoede en onveiligheid te leven? Deze overwegingen brachten me ertoe om na mijn studie ontwikkelingswerk te gaan doen.

Op de universiteit werd me duidelijk dat de rechtenstudie me niet echt kon boeien. Vakinhoudelijk bleek het niet meer te zijn dan het verbinden van definities aan procedures, het uitvoeren van technische vaardigheden. Aan de ideeën op basis waarvan de betreffende wetten en procedures tot stand waren gekomen werd nauwelijks aandacht besteed. Ik had juist naar de universiteit gewild om gestimuleerd te worden in het zelfstandig denken, maar kennelijk werd je ook hier vooral geacht te reproduceren. Er was nauwelijks aandacht voor de achterliggende, wat mij betreft veel interessantere waaromvraag.

Het academisch gehalte van de studie stelde me teleur. Daarom ging ik me verdiepen in internationale betrekkingen en de ontstaansgeschiedenis van landen, culturen en conflicten. Dat hielp me om de wereld beter te begrijpen.

Tijdens deze lessen werd mijn overtuiging over ontwikkelings-samenwerking bijgesteld. Ik leerde dat een NGO³ misschien de beste bedoelingen heeft, maar dat de resultaten op concreet niveau vaak te wensen overlaten. Bijvoorbeeld doordat naïeve ontwikkelingswerkers vaak te weinig oog hebben voor de plaatselijke cultuur. Ik werd overstelpt met anekdotes. Zo hoorde ik over de zonnepanelen die werden geplaatst om een woestijndorp van stroom te voorzien, maar waar geen van de bewoners de moeite nam om het overwaaiende zand van de panelen af te vegen; hoe het bezit van uitgedeelde spullen leidde tot hoogoplopende ruzies en vechtpartijen; schoolgebouwen die in beslag werden genomen door dorpsoudsten. Of de waterput die geslagen werd zodat de dorpsvrouwen niet meer kilometers naar de rivier hoefden te lopen, maar die binnen de kortste keren werd gesaboteerd. Wat bleek? Voor die vrouwen was het juist een sociaal ritueel om elkaar bij de rivier te ontmoeten, gezamenlijk de was te doen en de laatste nieuwtjes te bespreken. Het gemak dat de westerling dacht te brengen met een waterput, had de hele sociale dynamiek van de gemeenschap overhoopgehaald.

Verder leerde ik dat mijn romantische beeld van de ontwikkelingshulp ook niet klopte. Het bleek niet om goedwillende, licht amateuristische organisaties te gaan die zich inzetten met bloed, zweet en tranen, maar om een industriële sector waarin miljarden

³ Non-gouvernementele organisatie. De geijkte term voor organisaties die ontwikkelingswerk doen.

rondgaan. Miljarden dollars, waarvan een groot deel aan de strijdstok blijft hangen van corrupte ambtenaren en dictatoriale regimes die juist verantwoordelijk zijn voor de problemen die de ontwikkelingswerkers komen verhelpen. Zo houdt de ontwikkelingshulp misschien zelfs z'n eigen markt in stand.

Miljarden dollars ook, waarvan de riant vergoedingen van de ontwikkelingswerkers betaald worden. Ontwikkelingswerkers met elk hun eigen belang en carrièreperspectief, zoals het uitzicht op een mooie plaatsing en een topsalaris. Weliswaar staat daar de last van het wonen in zo'n derdewereldland tegenover, maar eigenlijk ook weer niet. Zij begeven zich in die contreien immers vooral binnen hun eigen expatbubbel. Een genoegzame bubbel die een hedonistisch levensstijl mogelijk maakt dan dat men in het thuisland ooit zou kunnen genieten (huisvesting met zwembad, recepties, diners en gin-tonics).

Deze inzichten leidden mij tot de neoliberale overtuiging dat ontwikkelingssamenwerking in de meeste gevallen geen oplossing biedt, en zelfs contraproductief werkt. Het maakt mensen afhankelijk en ontnemt ze de drijfveer om tot constructieve oplossingen te komen.

Tegelijkertijd begon bij mij het besef te dagen dat veiligheid de meest essentiële voorwaarde is voor welke vorm van ontwikkeling dan ook. Want de visser die onderweg van de rivier naar de markt voor de derde keer wordt overvallen, verliest zijn motivatie om nog vis te willen verkopen. Of als hij terugkomt van een dag hard werken en zijn vrouw blijkt verkracht te zijn, dan blijft hij voortaan liever thuis. Op die manier wordt iedere ontwikkeling belemmerd door dreiging en onveiligheid. Wil een samenleving zichzelf uit het slop kunnen trekken, dan is de allereerste behoefte: orde in de chaos. Zo raakte ik geïnteresseerd in een baan bij de krijgsmacht.

Via internet kwam ik de mogelijkheid op het spoor om na afronding van een universitaire studie een verkorte variant van de officiersopleiding aan de militaire academie te volgen. Ook las ik iets over specialistische functies als jurist bij de krijgsmacht, maar de informatie daarover was nogal obscuur. Toch wilde ik er meer van weten.

Met deze overwegingen in het achterhoofd stapte ik de banenwinkel van de krijgsmacht binnen. De in uniform gestoken balie-medewerker onthaalde me op verhalen over wapens, camouflage, tanks en helikopters. Verwonderd staarde ik hem aan. Ik vroeg hem naar de mogelijkheid om als jurist te dienen bij de krijgsmacht. Verwonderd staarde hij naar mij. Juristen bij de krijgsmacht, daar had hij nog nooit van gehoord. Maar als ik rechten had gestudeerd, waarom werd ik dan geen advocaat? Gedesillusioneerde stapte ik weer naar buiten.

Na een maanden durende speurtocht die me langs overgeplaatste medewerkers, verkeerd verstuurd e-mails en andere ambtelijke valkuilen had geleid, kwam ik uiteindelijk in contact met de 'voorlichter specialisten', die me meer wist te vertellen over de functie van juridisch adviseur bij een militaire eenheid. Dankzij haar kwam ik te weten dat het drama van Srebrenica bij de Nederlandse krijgsmacht tot het inzicht heeft geleid om voortaan juristen naar conflictgebieden mee te sturen. (De militairen van Dutchbat waren speelbal geweest van enerzijds de wil van de internationale gemeenschap om een aanstaande burgeroorlog op het Europese achterland te bedwingen, en anderzijds het gebrek aan politieke wil van diezelfde internationale gemeenschap om daarbij slachtoffers te maken. Zo was Dutchbat in een juridisch labrynt zonder uitgang terechtgekomen.) Deze nieuwe functie had een eigen naam gekregen, te weten LEGAD (Legal Advisor), en

met mijn diploma kwam ik daarvoor inderdaad in aanmerking. Als jonge, universitair geschoolde vakspecialist zou ik meegaan op uitzendingen om de commandanten van juridisch advies te voorzien.

Wow, dat klonk veelbelovend! Intellectueel uitdagend werk in een dynamische omgeving, waarmee ik een bijdrage zou kunnen leveren aan het verbeteren van de wereld. Met een groep gemotiveerde militairen naar een brandhaard aan de andere kant van de wereld, verenigd in het doel om stabiliteit te brengen. In een hecht teamverband van louter professionals onder tijdsdruk en stress moeilijke beslissingen nemen – beslissingen die mogelijk mensenlevens zouden kosten, maar desalniettemin genomen moesten worden.

Échte verantwoordelijkheid. Échte betekenis. Dit was me op het lijf geschreven. *Where do I sign?*

De voorlichter vertelde eveneens dat aan de functie een opleidingstraject van twee jaar verbonden was. In die tijd zou ik op de militaire academie worden opgeleid tot officier. Een opleiding gericht op leiderschap, discipline en fysieke vorming, aan een instituut dat gold als ontmoetingsplek voor gelijkgestemden: jonge mensen die bereid waren hun eigenbelang ondergeschikt te maken aan een hoger doel. Het klonk me als muziek in de oren.

Tot slot vertelde ze me dat er slechts een aantal opleidingsplaatsen beschikbaar was. De landmacht had slechts beperkt behoefte aan dit soort specialistische functionarissen, en voor het komende jaar was daar al in voorzien. Ik zou dus een jaar geduld moeten hebben. Tenzij...

Ineens schoot haar te binnen dat ze dit jaar bij de marine ook nog op zoek waren naar een jurist. Hoewel ze niet zeker wist of de functie van Legal Advisor bij de marine hetzelfde zou zijn als bij

de landmacht, kon ze me wel voor de functie voordragen. Dan moest ik alleen snel beslissen, want de dag van opkomst was over enkele weken.

Ik hoefde er niet lang over na te denken. In de weken daarna rolde ik door de keuringen en kwam ik terecht op het opleidingsinstituut voor officieren van de marine: het KIM.